

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרך אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

ד"ר גבריאל א. אלכסנדר

דבר תודה

שבת פרשת "ויחי" (22 בדצמבר 2007)

קהילת "מבקשי דרך"

שבת שלום!

יהודה עמיחי

מתוך פתוח סגור פתוח

העם היהודי קורא באזני האלהים את ספר התורה
במשך כל השנה, כל שבוע פרשה,
כמו שחרזדה שספרה ספורים כדי להציל את חייה,
ועד שמגיעים לשמחת תורה
הוא שוכח ואפשר להתחיל מחדש.

עיקרה של פרשת "ויחי", הפרשה האחרונה בספר **בראשית**, היא פרשת ברכות יעקב את בניו ונכדיו בטרם מותו. הדברים עצומים ובחלקם נשגבים, אמר פרופ' ישעיהו לייבוביץ בשיחותיו על פרשת השבוע, ומהם דברי תוכחה קשים. עמדו פרשנים על כך, שבנוסח כתיבת ספר התורה על קלף (ומכאן גם בדפוס) שונה פרשת "ויחי" בכך שהיא המשך ישיר של מה שקודם לה, ואין שם רווח בינה לבין הפסוק האחרון של פרשת "ויגש". על כן, פסוק הפתיחה, "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" איננו תחילת הדברים, אלא הפרשה מתחילה למעשה מן הפסוק האחרון של פרשת ויגש (**בראשית**, מז:כז) בו נאמר, "וישב ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן, ויאחזו בה, ויפרו, וירבו מאד."

פרשנים וחוקרי מקרא התמקדו בפרט בברכות יעקב, אך בנוסף להם ספוגה הפרשה זאת תיאורים הלקוחים ממצאות החיים במצרים ובארץ-כנען. ריאליה היסטורית זאת בולטת בפרט בתיאור מות יעקב, חניטתו על פי מנהגי המצרים ומסע ההלוויה ממצרים לגורן האטד בעבר הירדן ומשם, על פי בקשת יעקב ליוסף, לקבורה ב"מערכת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחזת קבר מאת עפרן החתי על פני ממרא". (שם, כ"ד)

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

תיאורים מפורטים אל בפסוקים ב' עד י"ד בפרק נ' מחדדים את הסוגיה, מתי נתגבש ספר **בראשית** לצורתו הנוכחית? לשאלה זאת לא נמצאה תשובה במחקר בן-זמננו. יש הסבורים כי חלק ניכר מסיפורי ראשית האנושות כרוכים בדרכים שונות באידיאולוגיה המלכותית של בית דוד. חוקרים המבקשים לשייך את סיפורי אברהם **לממלכת** יהודה ואת סיפורי יעקב לממלכת ישראל, מאחרים את זמן עריכת הספר לתקופה בה התקיימו זאת לצד זאת שתי הממלכות. לעומת זאת, דווקא ברכות יעקב לבניו כפי שנכללו בפרשת "ויחי", כמו גם הפסוק המסכם, "כל אלה שבטי ישראל, שנים עשר, וזאת אשר דבר להם אביהם וגו' (מט:כח) הוביל חוקרי מקרא ופרשנים לטענה, שבספר **בראשית** כמו גם בפרשת השבוע, משוקעת הריאליה ההיסטורית של תקופת כיבוש הארץ וההתנחלות בה אחר יציאת מצרים. בפועל, טקסט שירי זה הנו אוסף של אמרות שבטיות שעורכי ספר **בראשית** קבצו אותן יחד למטרותיהם. אם לא די בכל שלל הדעות הללו, הרי שניתן להוסיף, כי גם ספר **בראשית** נגזר לתוך הגישות המודרניסטיות, שכיחות האנטי-ישראליות, אולי ראוי לדייק, האנטי-יהודיות, הטוענות כי החיבור נוצר בתקופה מאוחרת, בתקופה הפרסית-יוונית, אולי אף בשלהי בית שני במהלך המאבקים כנגד הרומאים והתוך יהודיים.

בהקשר זה יש להזכיר, אולי דווקא בימים אלה ערב חג המולד, שלפנינו טקסטים אשר שימשו כלי לראשי הכנסייה, בפרט הקתולית, לשיסוי נאמניה ביהודים. דמותו הבעייתית של יעקב, ובמיוחד גניבת הבכורה מעשו, היוו לנוצרים אלה הוכחה לפיה יעקב הוא אב טיפוס לדמות הרמאי והנוכל היהודי, להיות בניו, רוצה לומר בני ישראל, חסרי ערכי מוסר. העובדה שהמקרא שם בפי יעקב בתחילת ברכתו את בניו את המשפט, "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם **באחרית הימים**" (שם, מט:א) תפסו תיאולוגים בכנסיה כבסיס למשמעות ברכתו את יהודה לאמור: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, עד כי יבא שילה ולא יקהת עמים" (שם, מט:י). רוצה לומר, מאז שהופיע אותו "מישהו", על פי שיטתם "הגואל", "המשיח", ישו/הושע הנוצרי, איבדו יהודה וצאצאיו את מעמדם המועדף כבכוריי האל. העיר על כך פרופ' לייבוויץ בשיחותיו, ארגומנט זה, שימש נושא חמור ביותר בדברי ימי ישראל, בכל אותם ויכוחים תיאולוגיים בין נוצרים לבין יהודים, מאז ימי הביניים ועד לימינו אלה.

לא כאן המקום ולא זאת המסגרת כדי לפתח השערה קובעת ומחייבת באשר למועד עריכת ספר **בראשית** אשר קריאה מפרשותיו סיימו הבוקר. סביר כי מוסכם על מרבית הנוכחים כאן, שמדובר היה בתהליך התפתחות והתגבשות ארוך אשר בזכותו שולבו מסורות

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

וטקסטים שונים, פעמים סותרים ופעמים משלימים אלה את אלה. חבל שבחלוף הדורות אבד המידע על אלה אשר סיימו את המלאכה, מתי ומי הניע אותם לעסוק בה. עם כל זאת, ראוי להזכיר את דבריו של חוקר המקרא פרופ' משה דוד קסוטו בערך "יעקב" **באנציקלופדיה המקראית** תוך שהוא מתבסס על רבים וטובים לפניו לאמור: "התורה אינה מספרת סיפורי קדמוניות לשמם, אלא לשם ההוראה היוצאת מהם. מתוך אוצר המסורות הקדומות בחרה מה שהיה בו כדי לשמש למטרתה, שהוא החינוך הדתי הלאומי; ובייחוד להוכיח על המשך היחס שבין ה' ואבות האומה, על הייעודים האלהיים לעתיד העם ולקניין הארץ."

בשונה מדתות מונותאיסטיות אחרות, מדגישה היהדות בסיפורה ההיסטורי, כי אבות האומה היו בני אדם. הם נולדו, חיו והלכו לעולמם. אף לא אחד מהם זכה לחיי נצח. באופיים היו רחוקים משלמות. יחסם של כל המחברים המקראיים כלפי גיבוריהם איננו חד-צדדי; עיצוב הדמויות אינו סכמאטי, שחור-לבן. אין המקרא שופט את גיבוריו לטוב או לרע. הגיבור המועדף, מועדף בשל השליחות שהוטלה עליו, ולא דווקא בשל מעלותיו האישיות.

סוף כל אבות האומה, הוא מותם. יעקב מצווה את בנו המועדף יוסף: "ושכבתי עם אבותי" (שם, מז:ל) מאוחר יותר מספר המקרא: "ויכל יעקב לצוות את בניו, ויאסף אל המטה ויגוע, ויאסף אל עמיו." (שם, מט:לג) סוף מוחלט, אין קיום אחר המוות.

אם אכן התורה אינה מספרת סיפורי קדמוניות לשמם, הרי שפירוט מנהגי האבלות במצרים וכן תיאור מסע ההלוויה לעבר ארץ כנען עליו אומר הכתוב: "ויעלו אתו [עם יוסף] כל עבדי פרעה, זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים (שם, נ:ח) באים, מהעבר האחד להדגיש את מעמדם של יוסף, בני ישראל במצרים והכבוד אשר רכש פרעה ליעקב, אך מהעבר האחר, את התלות של ישראל במצרים. יוסף יכול היה לצוות, "את עבדיו, את הרפאים לחנט את אביו" (נ:ב) אבל כדי לצאת את מצרים הוא חייב היה להתפרס בפני הממונים עליו ולבקש מהם, "אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו-נא באזני פרעה לאמר: אבי השביעני לאמר: הנה אנכי מת. בקברי אשר כריתי בארץ כנען, שמה תקברני. ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה." (נ: ה-ו)

אכן הטקסט ספוג ברב-תרבותיות; בני ישראל אשר זה מקרוב באו למצרים אימצו לעצמם מנהגי קבורה ואבלות מחברת סביבתם ובכך הם גילו פתיחות אשר מפחיתה מערכי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

ההתבדלות האופייניים לאומה זאת. אך, בסופו של יום, חירותם הייתה מוגבלת ביותר, הם היו אורחים, אסירים, במצרים כנאמר שם, "ויאסר פרעה [ליוסף]: עלה וקבר את אביך כאשר השביעך." (נ:ו), אך "... וטפם וצאנם ובקרם עזבו בארץ גשן." (נ:ט)

לא רק שאין התורה מספרת סיפורי קדמוניות לשמם, אלא, היא מצמצמת את המרחק בין המיתוס למציאות ומשלבת בטקסט אלמנטים מהריאליה ההיסטורית הרלוונטית לסיפור המעשה. הסכמתו של פרעה שיוסף יוביל את אביו לקבורה בחברון הייתה אפשרית מבחינה היסטורית. מצרים שלטה, כך או אחרת, משך מאות שנים במחצית השנייה של האלף השני לפני הספירה בארץ כנען וודאי בחלקה הדרומי. אך שליטתה לא הייתה מוחלטת. על כן פרעה העמיד לרשות מסע ההלוויה, "גם רכב, גם פרשים ויהי המחנה כבד מאד" (נ:י), שכן "יושב הארץ [הוא] הכנעני." (נ:יא) נדמה כי ככל שהמחקר יתקדם יסתבר שהמידע ההיסטורי העובדתי המשוקע בטקסט המקראי רב מזה ששערו חוקרי מקרא בעבר.

אלא, לשם הרחבת הידע בתחומים אלה, חייב לחול בדחיפות שינוי בסדר העדיפויות בחברה הישראלית. הקצאת המשאבים בישראל העכשווית אינה משקפת את ערכי הרוח, היומרה, אם לא לומר היומרה, של עם שהספר שהוא "אור לגויים", כפי שדוד בן-גוריון אהב לכנות אותנו בישראל. טיפוח ערכי הרוח והתרבות במדינת ישראל המציינת כמטע ששים שנה לעצמאותה, מצוי בתהליך של נסיגה מתמדת.

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. ויהי ימי יעקב, שני חייו, שבע שנים וארבעים ומאת שנים. ויקרבו ימי ישראל למות...."

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרכ אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

יהודה עמיחי

יעקב אבינו הולך בין כלם
ועל גבו הוא נושא סלם,

כמו מנקה חלונות גבוהים
במקרה שלו - חלונות אלהים.

זה הסלם שנשאר מן החלום
מלאכים עלו וירדו, שלום.

כל ערב הוא מחזיר את הסלם
לתוך חלומו וכך לעולם,

וכל שחר הוא נאבק עם איש שהוא אשה
אחוזים זה בזה באדמה הקשה,

מתגלגלים יחדו עד טוב, עד כאב
תופשים מפסעה וחזה ועקב.

זה קורה כל שחר מחדש
המלאך נחלש, יעקב כחו תש.

ואם ימות יקח את הסלם
ויעלה עליו מתוך העולם,

עד שהעולם כלו יכלה
ואם לא הגיע, הוא עדין עולה.

שבת שלום!

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרך אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל